

О.І. САВЧЕНКО, к.е.н., доц., НТУ «ХПИ», Харків
О.С. КЕСАРЄВА, студентка, НТУ «ХПИ», Харків
О.М. ПЛОТНИКОВА, студентка, НТУ «ХПИ», Харків

ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПІДХОДІВ НЕОБХІДНОСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

В роботі аналізуються основні проблеми розвитку ринку інтелектуальної власності в Україні з метою підвищення ефективності його функціонування.

The main problems of development Ukrainian intellectual property market are analyzed in this article with the aim of improving its activity.

Ключові слова: комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності, ринок інтелектуальної власності, інноваційна активність, інноваційна інфраструктура.

Вступ. На сучасному етапі головним фактором економічного розвитку будь-якої держави є знання, що, як результат творчої діяльності, втілюються в інтелектуальній власності (ІВ). Саме об'єкти права інтелектуальної власності є основним джерелом формування і постійного зростання конкурентоспроможності підприємств та економіки в цілому.

Ключову роль ІВ визначає також той факт, що загальносвітовою є тенденція зростання темпів росту торгівлі товарами, які містять ІВ, порівняно з темпами росту торгівлі іншими видами власності. Більше того, розвиток інтелектуальної власності як бази для виробництва та ефективного обміну технологіями з іншими державами дає можливість сформувати інвестиційно привабливе середовище в країні, стимулювати закордонну торгівлю. Для цього необхідно забезпечити сприятливі умови для розвитку і комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ) в країні, що передбачає насамперед формування здорового і прозорого ринку інтелектуальної власності (РІВ).

Основні підходи до визначення та становлення РІВ були досліджені в роботах Цибульова П.М., Підпригори О.А., Савенко В.Г., Перерви П.Г., російських дослідників Зінова В.Г. та інших.

Ринок інтелектуальної власності – це система економічних відносин з приводу купівлі-продажу прав на об'єкти інтелектуальної власності. Такі відносини є специфічними з огляду на те, що об'єктом просування є не власне продукти інтелектуальної діяльності, а майнові права на них. До того ж такі майнові права не обов'язково мають бути виключними.[1]

Визначення раціональної форми комерціалізації, якнайвигіднішого для

правовласника і економіки в цілому використання ОІВ є основним з завдань функціонування ринку інтелектуальної власності.

Постановка завдання. Доводиться констатувати, що світовий ринок високотехнологічних товарів і послуг є уже сформованим, в той час як Україні доводиться не тільки відвойовувати в ньому свою нішу, але й постійно боротися за свою присутність.

Це проявляється у практичній відсутності механізмів просування вітчизняних ОІВ на ринки іноземних держав, що має негативний вплив на експорт продукції національних товаровиробників.

Для покращення ситуації, що склалася, необхідною умовою є раціональне побудування внутрішніх ринкових відносин щодо ОІВ, які б дозволили якнайповніше реалізувати науково-технічний потенціал української економіки на національному і, як наслідок, світовому рівні.

Цьому процесу сприяє підвищення інноваційної активності підприємств, для чого необхідно визначити основні проблеми розвитку вітчизняного РІВ і направити відповідно наявні ресурси для покращення умов комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності.

Методологія. Науковими методами, які були використані при написанні статті слід вважати збір, систематизацію та комплексний аналіз релевантної інформації.

Результати дослідження. Умовно розподілимо існуючі проблеми наступним чином (Рис.1.)

Протягом останнього десятиліття в Україні відбувався досить інтенсивний процес становлення правової системи охорони ІВ, що створила практично всі законодавчі умови для активного розвитку РІВ. Однак ефективність законодавчої системи знижує цілий комплекс недоліків, що вимагають невідкладного розв'язання.

Оскільки створення інтелектуального продукту можливо у інноваційно спрямованому середовищі, то необхідне вирішення проблеми інноваційних пріоритетів на законодавчому рівні та їх закріплення в Законі України «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності».

Рис.1 – Проблеми розвитку українського ринку інтелектуальної власності

Проте в цьому документі не враховано особливостей інноваційного потенціалу України, який доцільно було б реалізовувати в контексті комерціалізації ОІВ, на які існує попит як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку. Наслідок – невизначеність в тому, яким саме галузям надавати найбільш сприятливі умови розвитку, спрямовуючи на це вкрай обмежені ресурси, диспропорції у технологічній структурі економіки. Як результат маємо розвиток не пріоритетних технологічних галузей, а екстенсивний сировинний характер розвитку української економіки. Також спостерігаємо розбіжність між українськими тенденціями створення винаходів і загальносвітовими, орієнтованими в більший мірі на попит. Для вирішення цієї проблеми був розроблений проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності»», що передбачає запровадження цілісної, більш гнучкої системи пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

Також важливою є проблема щодо законодавчої бази в сфері інноваційної інфраструктури, що не охоплює всі стадії інноваційного процесу, бо сформувалась спонтанно і не має ієрархії і системної упорядкованості. Це визнано на законодавчому рівні у Державній цільовій економічній програмі «Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009-2013 роки» (прийнята Кабінетом Міністрів України 14 травня 2008 року). Проте дію цієї програми призупинено Законом України «Про бюджет» на 2009 та 2010 роки.

Необхідно підкреслити недоліки щодо законодавства в сфері венчурного фінансування розвитку інтелектуальної власності. Так, законопроект «Про венчурну діяльність в інноваційній сфері» №1082 від 30 листопада 2007 року

подано до парламенту в січні 2008 року для ознайомлення. Однак офіційний розгляд не відбувся. У жовтні 2008 року Державне агентство України з інвестицій та інновацій оприлюднило законопроект «Про венчурні фонди інноваційного розвитку» та «Про венчурні інвестиційні компанії», які поки що не зареєстровані, але вони потребують якнайшвидшого розгляду та прийняття.

Аналізуючи економічні питання, зазначимо, що нажаль існує низька конкурентоспроможність української економіки, наростаюче наукове і технологічне відставання України від розвинутих країн, незначний рівень комерціалізації ОІВ, що розробляються.

Так, з однієї тисячі зареєстрованих патентів до стадії виробництва в Україні доходить 6 в порівнянні з аналогічним показником в 30% для розвинених європейських країн.[2] Адже розробка новітніх технологій не означає, що вони автоматично перетворюються в товар і будуть впроваджені до виробництва. Для цього необхідно розробити оптимальні шляхи їх комерціалізації. Потрібна ефективна система підготовки ОІВ до комерціалізації та механізм введення їх в господарський оборот.

Для комерціалізації ОІВ, які створюються в наукових установах, необхідно мати дієвий механізм залучення до цього процесу виробників та промисловців.

Проте спостерігаємо розрив між наукою і промисловістю, тобто тими, хто формує відповідно пропозицію і попит на ОІВ. Між українськими вищими навчальними закладами та бізнесом слабо розвинуті зв'язки співробітництва. А між тим, вищі навчальні заклади є головним осередком створення об'єктів промислової власності, що порівняно з підприємствами мають в цій сфері певні переваги з огляду на інтелектуальний капітал і фінансування – наприклад, в пільговій оплаті патентних послуг (10% від загальної вартості), державній фінансовій підтримці. Тому необхідно приділити увагу налагодженню таких зв'язків через висвітлення інформації щодо об'єктів промислової власності, створених вищими навчальними закладами в інформаційних ресурсах, спрямування діяльності науковців на співробітництво з інноваційними підприємствами, що цього потребують. Необхідно створити такі умови, які б стимулювали керівників підприємств залучати інтелектуальний капітал як вирішальний фактор економічного зростання підприємства.

Також спостерігається тенденція до зниження інноваційної активності українських підприємств. Розвиток інноваційної діяльності в різних регіонах України є вкрай нерівномірним, що в значній мірі пов'язано з рівнем розвитку інноваційної інфраструктури. Неефективна система фінансування, невизначеність пріоритетів в інноваційному розвитку призводить до дисбалансу

інноваційного розвитку підприємств в різних секторах економіки, що породжує неефективне використання ресурсів, в тому числі і промислової власності.

Однією з головних перешкод розвитку РІВ в Україні є недостатня інфраструктура комерціалізації ОІВ. Як результат – недостатнє інформаційне, фінансове забезпечення промислових підприємств, діяльність яких спрямована на виробництво наукоємної продукції.

Аналіз наявної в Україні інфраструктури інноваційної діяльності свідчить про її нерозвиненість, функціональну неповність, неспроможність охопити усі ланки інноваційного процесу. Сформовано лише окремі елементи інноваційної інфраструктури. Так, за даними облдержадміністрацій станом на кінець 2008 року в усіх регіонах України діяло лише 24 інноваційних центри, 28 науково-навчальних центрів, 11 інноваційних бізнес-інкубаторів, 5 центрів інновацій та трансферу технологій, 23 центри комерціалізації ІВ, 21 науково-впроваджувальне підприємство, 19 регіональних центрів науково-технічної та економічної інформації, 10 інноваційно-технологічних кластерів[2]. В той же час функціонують у недостатній кількості консалтингові фірми, в регіонах України практично відсутні венчурні фонди, а створення центрів трансферу технологій знаходиться лише на початковій стадії.

Для ефективного функціонування ринку інтелектуальної власності обов'язкова присутність всіх необхідних інститутів ринку інтелектуальної власності. Проте зазначаємо, що недостатність інформаційного забезпечення виражена у відсутності достатньої кількості установ, де підприємства могли б отримати інформацію про технології і досягнення в сфері інтелектуальної власності, що пропонуються на ринку.

Прикладом вирішення цієї проблеми стало створення ще в 2002 році Інтернет - біржі промислової власності (ІБПВ) на базі філії «Український центр інноватики та патентно-інформаційних послуг» державного підприємства «Український інститут промислової власності».

Її діяльність спрямована на використання сучасних інформаційних технологій для просування досягнень в сфері інтелектуальної власності України на внутрішньому і зовнішньому ринках інтелектуальної власності. ІБПВ має офіційний сайт (www.ip-centr.kiev.ua), де будь-який патентовласник (організація або фізична особа - винахідник) можуть розмістити інформацію про об'єкти промислової власності, що пропонуються, з метою доведення такої інформації до потенційного покупця. І навпаки – підприємства можуть розмістити запит на пошук необхідних технологій.

Проте таких структур в Україні вкрай недостатньо, їхній розвиток потребує спрямованого фінансування, але за умов бюджетного дефіциту

виділяти кошти не просто.

Також, аналізуючи фінансові проблеми, зазначимо, що фінансове забезпечення промислових підприємств, які могли б створювати самостійно об'єкти промислової власності, а також формувати на них попит, потребує залучення інвестицій. Проте український ринок визначається вкрай непривабливим інвестиційним кліматом, обумовленим численними невизначеностями в українському законодавстві, необхідністю технологічного та економічного розвитку.

Перспективним джерелом фінансування комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності є венчурний капітал. Оприлюднення законопроектів «Про венчурні фонди інноваційного розвитку» та «Про венчурні інвестиційні компанії», які поки що не зареєстровані, буде сприяти поживленню розвитку ринку об'єктів промислової власності в Україні.

Ще одним джерелом фінансування процесів, націлених на комерціалізацію ОІВ, є спеціалізовані інвестиційні фонди, діяльність яких концентрувалася б на інвестуванні коштів в потенційно прибуткові інноваційні проекти. Така практика є загальноприйнятою в розвинених державах і дає змогу досягти максимального ефекту від науково-технологічного розвитку.

На українському РІВ спостерігається гостра нестача фахівців-менеджерів з інтелектуальної власності. Нерідкими є випадки, коли в заявці на патентування винаходу, корисної моделі, промислового зразка невірно визначається об'єкт патентування, що значно обмежує або, навіть, виключає права патентовласника, коли винахід може мати значно ширшу сферу використання, ніж заявлена. І, таким чином, втрачаються можливості щодо отримання прибутку від ліцензійних угод.

До того ж, можливо саме недостатня професійність є причиною того, що рівень капіталізації прав на ОІВ в якості нематеріальних активів на українських підприємствах є досить низьким. Така ситуація не дозволяє підприємствам користуватися багатьма можливостями, які надаються присутністю ІВ в якості нематеріальних активів в балансі. Це відображається в оцінці нематеріальних активів, загальній оцінці бізнесу. Накопичені кошти за допомогою амортизації можуть направлятися на розвиток і відновлення інтелектуальної власності; відбувається оптимізація прибутку до оподаткування; підвищується конкурентоспроможність підприємства.

Також необхідно зазначити, що значними є проблеми в сфері охорони ОІВ - відбувається тінізація ринку інтелектуальної власності в Україні. Так, попри активні дії правоохоронних органів щодо захисту прав ІВ, загальний рівень правопорушень з незаконного обігу ОІВ залишається високим, що є суттєвим аргументом для звинувачення України в низькому рівні охорони ІВ.

Міжнародний альянс інтелектуальної власності поставив Україну першою в списку 58 країн із низькими стандартами охорони ІВ. Зокрема, це стосується аудіовізуальної продукції, програмного забезпечення, фармацевтичних препаратів. За даними ж Українського центру економічних і політичних досліджень імені О.Разумкова, 70 відсотків населення України купує підроблену аудіо -, відеопродукцію, маркіровану загальновідомими товарними знаками. Лише п'ята частина населення її ніколи не купує.

Протидії тінізації, створенню в Україні ефективної системи охорони ІВ перешкоджають передусім недосконалість правової системи нашої держави, економічні проблеми, низький рівень доходів в державі.

Таким чином, на основі проведеного дослідження, було систематизовано основні проблеми розвитку українського ринку інтелектуальної власності наступним чином:

Проблеми розвитку РІВ в Україні

➤ Правові проблеми: невизначеність на законодавчому рівні пріоритетів інноваційного розвитку, принципів побудування інноваційної інфраструктури, правових умов фінансування інновацій.

➤ Економічні: низька конкурентоспроможність української економіки в сфері інновацій.

➤ Проблеми комерціалізації:

➤ низький рівень комерціалізації ОІВ та капіталізації ОІВ українськими підприємствами в якості нематеріальних активів.

➤ Інноваційні проблеми: тенденція до зниження інноваційної активності українських підприємств.

➤ Структурні: нерозвиненість та нерівномірний розподіл за регіонами інноваційної інфраструктури.

➤ Фінансові: практична відсутність ефективних механізмів фінансування розвитку ІВ.

➤ Кадрові: недостатність фахівців з ІВ, низький професіоналізм в сфері ІВ.

➤ Охоронні: тенденція до тонізації РІВ в Україні.

Висновок. Наявність цих проблем призводить до вкрай важких наслідків – недостатньої інноваційної активності українських підприємств, низької конкурентоспроможності продукції, що виробляється, технологічне відставання. Тому необхідними для вирішення ситуації, що склалась, на нашу думку, є наступні дії:

- необхідно гармонізувати законодавчу систему, забезпечити реальне її виконання на практиці, залучитись гарантіями держави щодо обов'язків перед інвесторами, забезпечити фактичну дію державних інвестиційних програм;

- знайти співвідношення на законодавчому рівні пріоритетних напрямків

інноваційного розвитку української економіки з її реальним науково-технічним потенціалом, забезпечивши дію Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності»;

- забезпечити реальне виконання державної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009-2013 роки»;

- створити сприятливі умови для функціонування венчурних інвестиційних фондів;

- запровадити систему стимулюючих заходів, щодо врахування підприємствами інтелектуальної власності у вигляді нематеріальних активів;

- забезпечити високий рівень професійної підготовки кадрів в сфері інтелектуальної власності;

- для зниження тенденції розвитку тіньового сектору ринку інтелектуальної власності та попередження відтоку інтелектуальної власності посилити митний контроль над обігом об'єктів інтелектуальної власності та товарів, що їх містять.

Список літератури: 1. *Савенко В.Г.* Загрози економічній безпеці України у сфері інтелектуальної власності, 2009 рік.- http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Stpa/2009_4/14. 2. *Чоботарьов В., Буттєва А.* Формування ринку інтелектуальної власності в Україні.- <http://patent.km.ua/ukr/articles/i196> 3. *Солощук М.* Економічні аспекти комерціалізації інтелектуальної власності «Інтелектуальна власність»/№12.- 2008р. 4. Розвиток інноваційної діяльності та трансферу технологій протягом 2008-2009 року.- http://www.mon.gov.ua/science/innovation/rozv_2008-2009.doc. 5. *Кривунь В., Корчак О.* Проблеми комерціалізації науково-технічних розробок вищих навчальних закладів в Україні «Інтелектуальна власність»/№10.-2008р.

Подано до редакції 15.03.2010